

Hetvenöt éves a forint

A vetélkedő döntőjében egy fiatal és egy idős játékos kapta a kérdést: ha az új pénz megszületésekor az egyforintos mellé annyi egypengős érmét raktak volna, mint amennyit az ért, milyen magas lett volna ez az oszlop? A fiatalember elfogadta a választ, hogy amennyiben a budai Clark Ádám téren tennék le az első pengőt, az utolsó a Mátyás-templom tornyán levő keresztig érne. Játékosársra kissé rosszallólag csóválta a fejét, majd amikor rákerült a sor, arra a lehetőségre, hogy az oszlop elérné a Csomolungma csúcsát, rábólintott. Elmondta: ő megélte ezt az inflációt, emlékszik rá, milyen hatalmas volt, ezért fogadja el tényként. Aztán ő is csak hüledezett, amikor kiderült, alaposan alábecsülte az értéket. A megfejtés az volt, hogy egyetlen forint (!) értékét egypengősökből kirakva az oszlop a Földhöz legközelebbi állócsillagon is túlhaladna, magassága csak fényvekkel lenne igazán mérhető.

Ennél képszerűbben aligha lehetne érzékeltetni, hogy az 1946. augusztus 1-jén, a forint megszületésével véget ért minden idők legnagyobb hiperinflációja (Magyarország Guinness-rekordja) valójában mekkora tehertételt jelentett.

Az egykor szebb napokat megélt pengő nem jutott el a huszadik születésnapjáig (az első, pengő értékjelzőjű bankjegyet 1926. december 27-én hozták forgalomba, s a pengőrendszert 1927. január 1-jén vezették be). Valaha volt értékét a bugyuta szövegű sláger így kiáltotta világra: „havi kétszáz pengő fixszel, ma egy ember könnyen viccel. Havi kétszáz pengő fixszel feleségül venném önt”. Ez az idilli állapot azonban hamar elfüstölt. A nagy gazdasági világválságot még viszonylag kisebb értékvesztéssel vészelte át, a bankóprés azonban háborús időszakban erősödő ütemben szaporította forgalomban levő mennyiségét. A pénzdagály következtében 1944 elejére az egy főre jutó bankjegyforgalom már az 1938. évi tizennégyszerese, év végére pedig huszonhat-szorosa volt, 1945 elején egyes becslések szerint már hatvankétszerese lett. 1938-tól 1944 végéig értékének

több mint háromnegyedét elvesztette. Ezt tetézte meg a nyilas rémuralom idején leszerelt és Németországba hurcolt üzemi gépek hiánya és a harci cselekmények miatt tönkrement üzemek, az állat- és fogatállománya jelentős részétől megfosztott mezőgazdaság, a szétbombázott és járműfosztott vasúthálózatból adódó gazdasági termelőképeség szakadékszerű zuhanása. A háborús károk az ország 1938-as teljes nemzeti jövedelmének ötszörösére rúgtak. A deportálások és hadműveletek során elvesztett életek, a hadifogságba esett és málenkij robotra hurcolt, hiányzó munkaerő, a nyilasok által kifosztott Magyar Nemzeti Bank, valamint a – már a hivatalos békekötés előtt elfogadott és részben teljesíteni kezdett – súlyos jóvátétel-igények tovább mélyítették és szélesítették a gazdasági-pénzügyi válságot.

Említést érdemel, hogy a Dunántúl egyre kisebb részén országgló Szálasi-kormány 1944 novemberében Veszprémben kibocsátott ezerpengős bankjegyei, valamint a sokáig szemérmesen elhallgatott – a köztudatban ma sem teljességgel ismert –, a szovjet „Vöröshadsereg Parancsnoksága” által forgalomba hozott fedezet nélküli papírpénzei is aláásták a pénzügyi rendet, növelték az inflációt. Az 1944-ben kiadott 1, 2, 4, 10, 20, 50, 100 és 1000 pengős címletek forgalmát a haditörvényekre hivatkozva kényszerítették ki („elfogadása minden fizetésnél kötelező”, el nem fogadóira és hamisítóira is a szovjet hadbíróóság várt). Félhivatalos becslések szerint közel ötmilliárd pengő került így forgalomba.

A közigazgatás újjászervezése, a romeltakarítás, az újjáépítés megkezdése, a termelés, szállítás és közlekedés újjászervezése óriási költségigényekkel járt. Az új kormányzat kénytelen-kelletlen – egyéb forrás vesztes szűkössege okán – a pénzhígitást segítségül hívva igyekezett mindezt előmozdítani. Az áruhiány pedig önmagában is felverte az árakat, s ez amúgy is kikényszerítette előbb, majd folyamatosan a több, utóbb az egyre nagyobb címletű pénzkibocsátást. A pénzromlás aztán további árfelhajtó szerepével az anyag- és bércöltségeket is folyton feljebb nyomta, ami újabb pénzhígitásra sarkallt, az meg újabb áremelésre... Az infláció üteme egyre gyorsabbá, 1945 ősztől – s különösen 1946 elejétől – pedig fékevesztetté vált.

Tabi Lászlónak volt egy, a lehetetlen állapotokat tükröző népszerű írása (Tájékoztató a zsír áráról), ami az adott termék kilencvenezer pengős különkénti árának bejelentésétől indult és a mondatról mondatra emelkedő összegeket tartalmazó szöveg így ér véget: „a 768 ezer pengős zsírt csak az tudja megfi-

zetni, akinek van annyi pénze, hogy egy kiló zsírért 920 ezer pengőt adjon. Mert bizony ma ennyibe kerül fél kiló zsír.”

Az emberek, ha csak tehették, inkább aranyat, dollárt vagy más értéket kértek árucikkeikért. A feketekereskedelmen túl is a közvetlen árucserre vált általánossá, ami tovább rombolta a pengőbe vetett még oly csekélyke bizalmat is. Ha a termelési folyamatok összeomlását el kívánták kerülni, hétről hétre emelni kellett a munkavégzők bérét, fizetését, s ez még vágtatóbbá tette az inflációt. Volt, hogy egyik hétről a másikra (akkor még a heti fizetés dívott) több százszorosára emelkedett a forgalomban lévő bankjegyek száma.

Két kísérlet is hiábavalónak bizonyult, melyekkel gátat kívántak szabni a kedvezőtlen folyamatnak. Az 1945. december 18-ai kormányrendelet értelmében bevezetett úgynevezett bankjegydézsma a forgalomban levő papírpénzek egy részének felülbélyegzését jelentette. Bélyegjeggyel kellett ellátni az ezer, a tíz- és százezer pengős bankjegyeket, amelyek ettől kezdve névértékük negyedrészt érték. A kereskedelem azonban néhány hét múlva már négy ilyen bankjegyet kért a korábban egyetlen fölülbélyegezetlen címletbe került portékájáért..., majd hetet, kilencet. Az infláció napi (!) emelkedése 1946 februárjában már ismét tíz százalék fölött járt, huszonnégy óránkénti 18%-ra emelkedett.

1946. január 1-jétől a Gazdasági Főtanács az árszínvonal-követő állami adóbevétel érdekében bevezette az adópengőt. Ez kezdetben egy naponta közzétett indexálású elszámolási egység volt, ami jelezte, hogy az adópengőben kivetett adót aznap mekkora értékű hagyományos pengővel lehet leróni. Az intézkedés a bankközi és közigazgatási pénzforgalomban az elvárásoknak megfelelően mérsékelte ugyan a valóságos bankjegyhasználatot is, de ennek nem lett mérhető eredménye a pengőbankjegyek egyre nagyobb mennyiségi és címletbeli igényére. Májusban a kincstár végül adópengőre szóló adójegyeket bocsátott ki, amelyek július 8-ától törvényes fizetőeszközzé váltak, miközben a pengőt sem vonták ki hivatalosan a forgalomból (újabbakat azonban már nem küldtek forgalomba). Ezekre az adójegyekre – amelyek vásárlóértéke már egy hónap alatt a háromezred részére olvadt, és beváltásakor 200 milliárd adópengő ért egy forintot – eleve a büvös, július 31-ig történő felhasználási határidőt nyomták. 1946. május 21-én ugyanis a Minisztertanács kommunista és szociáldemokrata közös javaslatra elfogadta a pénzreformról szóló előterjesztést, így megkezdődtek az augusztus 1-jén bevezetni szánt új pénz előállításának munkálatai is.

A pénznem nevének kiválasztásakor a pengőt megelőző korona visszaállítását két okból is elvetették. Egyrészt mivel a korona is egy infláció végén múlt ki, másrészt az az év februárjában kikiáltott köztársaság államformájával is összeférhetetlennek ítélték (dacára annak, hogy a Csehszlovák Köztársaság korona néven őrizte meg nemzeti fizetőesz-

közét). A tallérnak ennél jóval több esélye volt (még bankjegyterv is készült e megnevezéssel), de hamarosan elvetették, hisz e tőről fakadt a dollár neve is. A forint mellett viszont két kedvező történelmi érv is felvonulatható volt. A közelebbi a szabadságharc Kossuth-bankója volt, ami forintként volt nevesítve, és a Világos utáni évtizedben pusztán rejtegetése is főbenjáró bűnnek számított. *Kossuth* volt az első, aki forint névvel bankjegyet nyomtatott. A másik tény még régebből érkezett. *Károly Róbert* király volt az első hazai személy, aki forintot veretett. Az aranyból készült érme nagy becsbe került, mert uralkodása alatt nem tett – más uralkodóknál a korban szokásos – intézkedést értékének „rongálására”. Mivel arról is rendelkezett, hogy Magyarországról aranyat csak aranyforint formájában lehet külföldre vinni, így pénze Európa-szerte közkedvelté lett. A firenzei mintájú aranyforintokat a magyar király példáját követve Európa csaknem összes uralkodója bevezette. A pénznem megnevezése közvetve az érme egyik lapjára vert Anjou-liliomról (fiorini, virágocska), illetve a *Károly Róbert* által Körmöcbányára behozatott ugyancsak a virágról elnevezett Firenze városi (fiorinti, florinti) pénzverőkről kapta a nevét.

A pénzreform előkészítése közben a pengő (és az adópengő) is haláltáncba kezdett. 1946. július 15-én hetvenhat quadrillió pengő volt forgalomban. A legnagyobb valaha is kiadott bankjegy címlete (ez is világrekord!) a százmillió b.-pengős volt, azaz a címletében valójában a billió százmilliószorosa sze-

repelt, de kinyomták az egymilliárd b.-pengőst is, csak nem került már forgalomba.

Jelen sorok szerzője – édesapja, egy egyszerű kenyérgyári munkás és öregapja, egy szénszállító révén – (e hetekben) multimilliárdos ősökkel büszkélkedhet. A családi legendárium őrzi, hogy a pékek utolsó júliusi heti fizetésüket műszakkezdesre követelték ki maguknak, hogy azt közösen rábizzák egy szaktársukra, akit – miként az előző hetekben is tettek – tüstént kiküldtek vásárolni. Vegyen bármit, amit kap érte – szólt az utasítása –, mivel munkából hazamenet már semmire sem lett volna jó a kézhez kapott pénzük. Okosan jártak el, hisz így a heti munkájuk ellenértékéért három tojás és egy-egy hátkefe jutott minden egyes dolgozónak. (Egy adópengő akkor éppen 2 000 000 000 000 000 000 pengővel volt egyenértékű.)

A pénzreform lebonyolításával megbízott csoportban, mások mellett *Antos István* pénzügyminisztériumi államtitkár, *Varga István*, *Csikós-Nagy Béla*, és *Jeszzenszky Ferenc* alkották azt a stabilizációs bizottságot, amely a Sztálintól néhány hónapra kikölcsonzött *Varga Jenő*vel, a moszkvai Világ gazdasági és Világpolitikai Intézet igazgatójával is kiegészült. Egyszerre több, párhuzamosan kitűzött cél megvalósítását határozták el. Egyrészt egy új – a csillagászati számoktól a Földre visszahozott – értékálló nemzeti valuta megteremtése, másrészt az elfogadtatásához nélkülözhetetlen, már a bevezetésre rendelkezésre álló árukészlet biztosítása volt ezek legfőbbike. Megítélésük szerint ez nyújthatott egyedüli biztosítékot arra, hogy az új fizetőeszköz a termelésben résztvevőket is megnyugtassa, amivel végre megszűnik a szakszervezetek részéről is a béremelési nyomásgyakorlás.

Rengeteg árut kellett fölhalmozni tehát, amit május végétől erőteljes külföldi behozatallal sikerült elérni. A főleg ruházati és más fogyasztási eszközök beszerzésére elsősorban az április 27-én Svájjal kötött gazdasági szerződés teremtett jó alapot, mely szerint Magyarország tízmillió svájci frank hitelt és 4 millió frank élelmiszer és gyógyszersegélyt kapott. Emellé a Szovjetunióból is érkeztek áruszállítások. Ezzel együtt semmit sem bíztak a véletlenre: négy nappal a forint bevezetését megelőzően a kormány az egész országra kiterjesztette az élelmiszer-jegyrendszert, a közellátási miniszter szabályozta a kenyér- és lisztfejadagokat, valamint a póttjegyre jogosultak körét. Ez a forgalomkorlátozó intézkedés is jelentősen hozzájárult a gyors stabilizációhoz.

Júliusban már tudni lehetett, hogy azok a diplomáciai törekvések is sikerrel jártak, melyek az új pénz értékállóságához, illetve tekintélyéhez nélkülözhetetlen lépéseket szorgalmazták. A háborús jóvátétel teherkönnyítése és a Magyar Nemzeti Bank aranyfedezetének visszajuttatása is küszöbön állt. *Szviridov* altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi alelnöke július 27-én értesítette a magyar kormányt, hogy a Szovjetunió az áprilisi moszkvai tárgyalások értelmében a jóvátételi

szállítások határidejét két évvel távolabbra teszi, a teljesítés lehetőségét hatról nyolc évre hosszabbítja meg, enyhítve ezzel a termelési elvonáson. Bejelentette, hogy elengedik az addigi szállítási késedelmek miatt felhalmozódott hatmillió dolláros kötbért, és felére mérséklék az 1946. évre esedékes jóvátételi szállítások mennyiségét is. (Moszkva különösen érdekelt volt a pénzügyi stabilizáció sikerében, mivel annak élére a kommunista párt politikusai álltak, így a lehető legnagyobb hírverési értéknek tekintették, amit aztán a későbbi politikai játszmákban ki is lehetett használni.) Később a Jugoszláviával és Csehszlovákiával kapcsolatos jóvátétel teljesítési határidejében és ütemezésében is sikerült – vélhetően szovjet nyomásra – könnyítéseket elérni.

Az Egyesült Államoktól is megjött az értesítés, hogy a Magyar Nemzeti Bank Szálasiék által elrabolt aranykészletét szállító ún. Aranyvonatot Frankfurtból augusztus első felében Budapestre küldik. Augusztus 6-án meg is érkezett a harminctonnányi szállítmány, így a kevesebb, mint egyhetes forintnak – egy időre 100%-ot meghaladó mértékben – meglett az aranyfedezete is. (Az erre vonatkozó minisztertanácsi rendelet 1 kg finomarany árát 13 210 forintban rögzítette, így egy forint nagyjából 76 ezredgramm aranyértéket testesített meg.) 1946-ban 11,7 forint volt egy amerikai dollárral egyenértékű.

Az új pénz értékével a kibocsátók úgy számoltak, hogy azt az 1946/1947-es gazdasági év várható eredményeihez és állami kifizetési kötelezettségei-

hez igazították. A jövedelmi átlagot az 1938-as évi feleként szabták meg. A gyáripari munkások havi átlagbére 1946-ban mindössze 346 forint volt. A bankjegykibocsátás értékhatárát a kormány legfeljebb 1 milliárd forintban rögzítette, így a lakossághoz kiáramló jövedelem sem bővíthetett gyorsan és jelentősen.

A forint bevezetése az első napok nehézkes pénzkezelése ellenére gyors megnyugvást hozott. A „dolgozók elégedettséggel fogadták”. Az üzleteket elárasztó mozgósított „állami tartalékáru” bizonyította a forint vásárlóértékét, és szinte egy csapásra megszűntette a cserekereskedelmet. (A „feketézők” visszaszorítása hosszabb időbe telt.)

Egy kg liszt és búzadara 1,40, ugyanennyi cukor 7, sertéskolbász 2 forint. Egy kiló kenyér 96, egy liter kannás tej 90 fillér volt, a pasztőrözött tej literre pedig 1,10. A benzin literét 1,60-ért mérték a kutak. Egy kWh áram 60-80, egy kiló barnaszén 17-25, egy doboz gyufa 23 fillérbe került.

Az állami áru megjelenése lenyomta a szabadpiaci árakat, majd amikor bebizonyosodott a forint értékállósága, szeptembertől a nagykereskedők addig visszatartott árucikkei is kikerültek a raktárakból. Az életkörülmények más területeken is javulásnak indultak.

Az ország fellélegzett, megtette a legnagyobb lépést a hétköznapi élet és a gazdaság békeállapotának helyreállítására. Sokan érezték úgy, hogy az alumínium tízfilléres hátoldalára álmódott Noé-féle galamb, csőrében a vízözön végét jelző olajággal, valójában most hozta el számukra a békét. A húszfilléres búzakévéje, a zöld papír tízforintos kalapácsát vállán tartó munkása és a kék százforintos sarlós parasztasszonya a békés, s immár a fizetés és vásárlás szempontjából is értelmes munka kezdetének ígéretét hordozta.

Forintbankjegyeink – amelyeket 1954-ig *Horváth Endre*, 1970-ben *Nagy Zoltán*, 1983-tól pedig *Vagyóczky Károly* grafikusművészek terveztek és metszettek –, valamint pénzerméink egyes címleteinek kibocsátása, illetve bevonása is jól jelzi, hogy a lassú, de megállíthatatlan inflálódás új nemzeti fizetőeszközünket sem kerülte el.

A papírtízest Petőfivel, a húszforintos Dózsával 1947-től 1992-ig, a százast Kossuthtal 1948-tól 1998-ig, az ötvenest Rákóczival 1953-tól 1996-ig szolgált. Ehhez az alapcsapathoz tizenhét év után, 1970-ben kellett az első új címletet, az Ady képét viselő ötszázast bevezetni, a Bartókkal ékített ezerforintosra már csak tizenhárom évet kellett várni (1983), az ötezeresre Széchenyivel pedig már csak nyolcat (1991). Az első tízezes kibocsátásáig hat (Szent István, 1997), a húszezresig (Deák, 2001) mindössze négy év telt el.

Ady helyét az ötszázforintson 1998-tól fokozatosan Rákóczi vette át, s amikor 1992-ben a Petőfi-tízessel együtt végleg bevonták, szomorúan vehettük tudomásul, hogy elfogyott a költő-pénzünk. 1998-ban jelent meg a kétezres Bethlen Gáborral, az új ezres Mátyás királlyal, a 200 forintos Károly Róberttel.

Miután az utóbbi címletet 2009-ben kivonták a forgalomból (helyét pénzérme vette át), bekövetkezett az a furcsa helyzet, hogy pont az a két személy (ő és Kossuth), akikhez a forint leginkább köthető, eltűnt a pénzeinkről.

A már rég önálló vásárlóérték nélküli, jobbára a ballagó tarisznyákba került lyukas kétfilléres és ötfilléres 1992-ben, a tíz- és húszfilléres 1996-ban vált érvénytelenné. Amikor 1999-ben az ötvenfilléres is a sorsukra jutott, itt állt szegény forintunk megfosztva az összes váltópénzétől. 2008 tavaszán az egy- és kétforintosoknak is búcsút mondhattunk, s azóta szépen megszoktuk a fel- és lekerekítés szabályait.

1946-hoz képest máig az árszint közel százötvenszeresére emelkedett. A nyugdíjszámításnál az 1950-es bérekhez a tavalyi nyugdíj-megállapításoknál a 374,99-es valorizációs szorzót rendelték, azaz egy akkori 700 forintos bérkifizetést 262.493 forint jelen idejű összegnek tekintettek.

A forint történetének két igen jelentős időpontja 1996. január 1. és 2001. június 16. is. Az előbbi napra sikerült részlegesen, az utóbbin pedig teljesen a nemzetközi pénzpiacon bárhol bármely valutára átválthatóvá (konvertibilissé) tenni.

Ennek ellenére az a bizalmi tőke, ami a forint értékállóságába vetett hitként fogalmazódott meg, csak egy-egy rövid kegyelmi állapotban volt jelen a köztudatban. Pénzünk tekintélyét az ötvenes évek elhibázott gazdaságpolitikája, később az új gazdasági mechanizmusnak nevezett, fölöttébb ígéretesnek indult reform kényszerű befulladás, az eladósodás, a begyűrűző olajválságok, majd a hazai ipar és mezőgazdaság megroggyantását, „lefegyverzését”, a hazai piac kivásárlását is magával hozó privatizáció, s a későbbi pénzügyi válságok is megtépázták. De túlélte sorra ezeket is! Olyan, mint Bacsó filmjében a magyar narancs. „Kicsit savanyú, kicsit sárga... de a mienk”. Vagy, ahogy az ezredfordulón poénkodtak róla: „az euró bevezetéséig, vagy tán azon túl is, bizonyosan kitar”.

Most hetvenöt éves. Ünnepeljük!

Hegedűs Sándor

